

Човешки ресурси в здравната система през периода 1970 – 2012 г.

Ангел Панев , Минчо Вичев, Кирил Панайотов

Abstract: *Study of the changes in the number of different medical specialists over a period of 40 years. The number of doctors is doubled but medical specialists are double decreased. Ageing and diminishing numbers of medical specialists pose a serious threat for the health care system.*

Key words: *medical specialists, changes, trends*

За реализиране стратегията на всяка здравна система, тя трябва да е осигурена с адекватна структура на човешки ресурси, която определя нейната визия, конкурентоспособност ефективност и икономическа стабилност. Понятието “човешки ресурси” има по-широко звучене, тъй като в него се влага не само актуалното състояние на персонала, но и развитие на неговия потенциал, т.е. целенасочена политика и стратегия. Особено важен дял в дейността на здравната система имат структура, брой, квалификация и управление на човешките ресурси, като фактори определящи мисията, целите и стабилността ѝ. Независимо от статута на различните видове здравни и лечебни заведения в тях работят широк спектър медицински и немедицински специалисти: лекари, професионалисти по здравни грижи (10 специалности), санитарни, икономисти, информатици, инженери, техници, работници и др. Това се определя от многообразието на дейностите в тях, свързани с шестте им основни функции: диагностично-лечебни; здравно-промотивни и профилактични; икономически и стопански.

В разработката се разглежда динамиката само на медицинските специалисти за периода 1970-2012 година. От техния брой и състав зависи и структурата и броя на останалите работещи в здравната система, които не са константна величина. Посоченият период е целенасочено подбран, а именно, 20 години преди и 20 години след началото на прехода.

През 1970 г. в страната са работили 15819 лекари, 3111 стоматолози, 2382 фармацевти, 48834 медицински специалисти, от които 25265 медицински сестри. Съотношението лекар: сестра е 1:1.6, а население:лекар е 538:1. През следващите десет години до 1980г. лекарите се увеличават с 5977 лица или средно с 600 на година - темп на ръста 137.8%. За същия период стоматолозите са се увеличили с 1728, темп на ръст – 155.6%. Същата тенденция е и при фармацевтите с темп на ръста 153.1%, на медицинските специалисти – 158.8%, от тях най-висок на медицинските сестри 179.9%.

За периода 1980-1985 г. увеличението при лекарите е с 3865 лица, т.е. 770 души средно на година. Темпът на ръста на постоянна основа е 162.2%, а при верижна със 117.7%.

Възходяща е тенденцията и при медицинските специалности, с най-високи стойности за сестрите, които са увеличени двойно спрямо 1970 г., а при другите професии увеличението е около 175%. През 1985 г. броят на лекарите нараства и достига 25665, а осигуреността на населението с лекари е 28.7 на 10000, намалява средният брой лица, обслужвани от един лекар на 349. Увеличават се и стоматолозите на 5745, а осигуреността на населението със стоматолози нараства на 6.4 на 10000 души като един стоматолог обслужва 1558 лица. Нараства броят на персонала с полувисше и средно медицинско образование на 84231. Осигуреността на населението с полувисш и среден медицински персонал достига 94.1 на 10000 души. Средно на 1 лекар се падат 2 медицински сестри. От разпределението на лекарите по специалности се вижда, че най-висок е относителният дял на терапевтите – 25.6%, следван от педиатри – 13.5%, хирурзи – 9.2%, акушер-гинеколози – 5.8%, невролози – 4.1% и т.н. Увеличава се осигуреността с терапевти,

акушер-гинеколози, невролози, физиотерапевти, педиатри и оториноларинголози. За останалите специалности осигуреността се запазва на нивото на предходните години.

Следващият период е до 1990 г., която бележи началото на прехода. За този петгодишен период тенденцията е възходяща при по-ниски показатели за темп на ръста на постоянна и верижна основа. Най-висок е при лекарите 111.8% и почти равен за другите специалности. Лекарите са 28497, стоматолозите 6109, фармацевтите 4366, медицинските специалисти 88387, медицинските сестри 53810. Обслужваното население от 1 лекар е 304 души, съотношение лекар:медицински специалист е 1:3.1, а лекар:сестра е 1:1.9 Осигуреността с лекари е 31.7 на 10000, стоматолози 6.8, а с медицински специалисти 98.3–най-висок за целия период. Осигуреността на десет хиляди човека е най-голяма с терапевти – 8.3, педиатри - 4.4, хирурзи – 2.9, акушер-гинеколози – 1.8, невролози – 1.3 и т.н. В лечебно-профилактичните заведения броят на участъковите лекари нараства. Намален е броят на лекарите в несамостоятелните лекарски здравни пунктове. В първите пет години след промяната - 1990-1995г. има леко увеличение на лекарите – 573 за пет години и намаление на другите специалисти, с почти еднакви темпове.

За четирите периода 1995-2012 г. лекарите са най-малко през 2000 г. (27526) и запазват почти еднакъв брой до 2012 г, като разликата между петгодишните интервали е +2.5%. С намаление на населението, намалява и средния брой лица, обслужвани от 1 лекар, като през 2012 г. те са 254:1лекар.

Стоматолозите нарастват (регистрационно) през 2000г. и се движат в еднакви граници с леки колебания. Фармацевтите след този период не се отбелязват в сборника “Здравеопазване” . Трудно обясним факт.

В тези години най-силно е намалението на специалистите по здравни грижи, започващо след 1990г., когато са 88387, а през 1995 г. вече са 81763, намаление с 6624 (7.4%). През 2000 г. спадат драстично до 49840 - намаление с 38547 (43.6%), т.е. приблизително наполовина. За следващите периоди запазват почти еднакъв брой, който е по-малък от 2000г. Причините са различни: емиграция, намален прием, липса на професионална и организационна компетентност в МЗ и МОН, ниско заплащане, неясна роля и място в здравната система. Съотношението лекар:медицински специалист спада на 1:1.67, а лекар:сестра е 1:1.12, което не съответства на нормална организация на труда и не отговаря на това в другите страни, не само в Европа.

През 1995 г. броят на лекарите се увеличава на 29069. Намалява броят на стоматолозите на 5481 и на фармацевтите на 1882 , един лекар обслужва 288 човека, а един стоматолог – 1530 човека. Осигуреността с лекари се увеличава на 34.7 на 10000, а със специалисти с полувисше и средно медицинско образование достига 97.5. По специалности осигуреността с интернисти е 9.7, хирурзи – 3.6, при другите специалности е без промяна. Броят на участъковите лекари в градските лечебно-профилактични заведения намалява. Осигуреността на десет хиляди души с полувисши и средни медицински специалисти, работещи в здравните заведения, намалява на 74.0 през 1995 година. През 1995 г. в лечебно-профилактичните заведения, пряко се занимават с лечебно-диагностична дейност 17841 лекари, 4447 стоматолози и 52457 полувисши и средни медицински кадри. Осигуреността с лекари, директно участващи в лечебно-диагностичния процес, намалява на 21.3 на десет хиляди души от населението. Този показател по области през 1995 г. се колебае от 18.5 до 24.4 на 10000 души. Намалява осигуреността на населението с полувисш и среден медицински персонал, работещ в лечебно-профилактичните заведения на 62.6 на десет хиляди души. По области се установяват различия и за полувисшия и средния медицински персонал. На десет хиляди души от населението

показателят варира от 58.2 до 72.8. Съотношението лекар:сестра е 1:2.1; за Русе 1:2.4; и Варна 1:1.9

През 2000 г. осигуреността с този вид кадри е 61.2 на 10000. Най-съществено понижение на показателя с 16.6 пункта има при медицинските сестри. През 2000 г. лекарите са 27526 с 1543 по-малко от 1995г. Намалява осигуреността с интернисти – 6.1 на десет хиляди и се запазва при другите специалности. Съотношението “лица на един лекар” незначително се увеличава – 296. Броят на персонала със средно специално медицинско образование и висше образование степен “специалист” е 49840, намаление с 19938 специалисти.

Табл. 1. Брой и движение на медицинските специалисти през периода 1970 г. - 2012г.

Специалисти	години									
	1970	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2012	
Лекари	1581	2179	2566	2849	2906	2752	2819	2799	2864	
Стоматолози	9	6	5	7	9	6	7	7	3	
Фармацевти	3111	4839	5745	6109	5481	6778	6495	6355	6706	
Медицински специалисти на здравни грижи	4883	7753	8423	8838	8176	4984	4765	4746	4780	
от тях медицински сестри	4	2	1	7	3	0	7	8	6	
население на 1 лекар	2526	4544	5080	5381	5103	3147	3123	3178	3205	
	5	9	5	0	5	9	5	6	9	
	538	407	349	304	304	296	274	268	254	

Табл. 2. Темп на ръста

Специалисти	години									
	1970	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2012	
Лекари	100	137,8	162,2	180,1	183,8	174,0	178,2	177,0	181,1	
Стоматолози	100	155,6	184,7	196,4	176,2	217,9	208,8	204,3	215,6	
Фармацевти	100	153,1	176,7	183,3	79,0					
Специалисти здравни грижи	100	158,8	172,5	181,0	167,4	102,0	97,6	97,2	97,9	
от тях медицински сестри	100	179,9	201,1	213,0	202,0	124,6	123,6	125,8	127,0	

Табл. 3. Темп на ръста

Специалисти	години									
	1970	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2012	
Лекари	100	137,8	117,7	111,0	101,8	94,8	102,5	100,0	102,3	
Стоматолози	100	155,6	118,7	106,3	89,8	123,7	95,8	97,8	105,5	
Фармацевти	100	153,1	108,7	105,0	43,1					
Специалисти здравни грижи	100	158,8	111,9	105,9	94,8	61,7	99,1	101,9	100,6	

През 2005 г. лекарите са 28197, най-висока осигуреност има с общопрактикуващи лекари – 6.8 на 10000 души, следват интернисти 5.4, хирурзи – 2.2, педиатри – 1.8, акушер-гинеколози – 1.7 и т.н. Общо показателят за осигуреност с лекари е 36.5. Съотношението “население:един лекар” за периода е 274. Броят на персонала със средно или висше образование (степен “специалист”) е 47657. През 2005 г. осигуреността с този вид кадри е 61.7 на десет хиляди души.

През 2010 г. лекарите са 27997. Най-висока е осигуреността с общопрактикуващи лекари – 6.3 на 10000, следват специалисти по вътрешни болести – 1.9, хирурзи – 1.9, педиатри – 1.9, акушер-гинеколози – 1.8, анестезиолози

– 1.8 и т.н. Общият показател за осигуреност с лекари е 37.3 на 10000. Броят население на един лекар е 268. Броят на медицинските специалисти по здравни грижи е 47468, а осигуреността е 63.2 на 10000.

Към 31.12.2012 г. лекарите са 28643. Най-висока осигуреност има с общопрактикуващи лекари – 6.7 на 10000, а останалите специалности се запазват както през 2010г. Общият показател за осигуреност с лекари е 39.3 на 10000. По области по-висока осигуреност от средната за страната има в Плевен, Пловдив, Варна, София (град), Стара Загора, Ловеч, Габрово и София. Броят население на един лекар за 2012г. е 254. Броят на медицинските специалисти по здравни грижи е 47806, а осигуреността е 65.6 на десет хиляди души.

В заключение – Проучваният период 1970-2012 г. е белязан с динамични промени в броя и за съжаление покачване средната възраст на работещите в здравеопазването поради липса на достатъчен брой постъпващи млади кадри. Лекарският и сестрински персонал формално се задържат в нормални граници, но с много условности: застаряващи кадри, централизация в няколко големи града, напускащи страната млади хора, застрашителна липса на възлови специалисти – спешни медици, анестезиолози, патолози, педиатри, съдебни медици, липса на лекари и сестри в малките и средни болници, общопрактикуващи лекари в много райони, ниско заплащане на лекарите в по-малките градове и на сестрите почти навсякъде. Въпреки че броят лица, обслужвани от един лекар намалява повече от два пъти, качеството и удовлетвореността спадат драстично. Очевидно е, че без рязка промяна в стратегията за развитие на здравеопазването и в частност за работещите в тази сфера, въвеждане на разумна и обоснована здравна карта и справедливо разпределение на финансовия ресурс, съвсем скоро голяма част от страната ще остане без адекватна медицинска помощ като най-тежките сътресения ще бъдат в болничната помощ. След повече от 40 години, изпълнени с динамични промени и обрати в здравната система, проблемът с човешките ресурси става все по-тежък, което трябва да бъде разбрано от обществото и да бъдат взети отговорни и мъдри решения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Грива Хр., С.Христова, Т.Чолакова Здравни индикатори НЦЗИ.С 2000г.
2. Здравеопазване НСИ Годишници за периода от 1980 до 2012г. \32 броя\
3. Салчев П.Българското здравеопазване в „око на урагана“ на икономическата криза сп.Социална медицина бр.1 1013г.
4. Bulgaria Health system review Health system in transition Vol.14 №3 2012г. A.Dimova, M.Rohova, E.Moutafova, E.Atanasofova, S.Koeva, D.Panteli, Ewout van Ginneken

За контакти: Д-р М. Вичев, д.м., НЦОЗА, Нач. Отдел; тел.0291740 73;
e-mail - mvichev@mail. bg
Д-р К. Панайотов д.м. СБАЛК Медика кор
тел 082887361 zkm@abv.bg

Докладът е рецензиран.